

УДК 37.017.4(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-180-185

ІВАНЕНКО Надія Вікторівна –

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
науковий співробітник
факультету освітніх технологій
Оксфордського університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9570-3320>
e-mail: naviva2000@yahoo.com

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЯК БАЗОВОЇ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТА ПОЗА НИМИ

Стаття висвітлює важливу роль, яку заклади освіти відіграють у громадянському житті громад та в забезпеченні досвіду участі у житті студентських спільнот. У статті також визначаються шляхи впровадження громадянської освіти в навчальних закладах з метою виховання молодого покоління активними, поінформованими та морально відповідальними громадянами, яким виховне середовище допомагає зрозуміти, що вони здатні активно діяти та робити суттєвий внесок у розвиток своїх громад. Важливою метою такого виховного процесу є зміцнення ефективної участі студентів у діяльності навчальної спільноти. Дослідження має на меті стимулювати подальше обговорення ролі навчальних закладів у громадянському вихованні, а також важливість і суть громадянської свідомості для здорового та процвітаючого демократичного суспільства.

Викладачі створюють позитивне навчальне середовище, в якому студенти стають активними учасниками, які практикують толерантність і взаємну повагу. У такий спосіб викладачі виступають фасилітаторами та учасниками навчального процесу, які заохочують студентів дотримуватись громадянських чеснот та мотивують їх до активного й конструктивного діалогу. Громадянська освіта забезпечує студентам знання, навички та розуміння, для ефективної ролі у суспільстві як громадян, які несуть соціальну та моральну відповідальність у спільнотах. Громадянське виховання сприяє духовному, моральному, соціальному та культурному розвитку особистості, робить молодь більш впевненими та відповідальними як в аудиторії, так і за її межами. Громадянське виховання допомагає їм стати критично мислячими громадянами, які знають свої права, а також усвідомлюють свої обов'язки. Це має на меті дати їм впевненість і переконання в тому, що вони можуть діяти разом з іншими, мати вплив на різні ситуації і робити зміни у своїх громадах на місцевому, національному та глобальному рівнях. Громадянське виховання допомагає студентам брати участь у житті своїх навчальних закладів, а також місцевих, національних громад та ширшого світу. Воно також заохочує вивчати економіку, демократичні інститути та цінності; різні національні, релігійні та етнічні ідентичності; розвиває уміння студентів розмірковувати над проблемами та брати участь в обговореннях нагальних проблем.

Ключові слова: громадянський, виховання, цінність, характер, свідомий, чесноти, особистість.

IVANENKO Nadiya Victorivna –

PhD, Associate Professor
Department of Germanic Languages,
World Literature and Teaching Methodology
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University,
Visiting Academic
Department of Education
University of Oxford
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9570-3320>
e-mail: naviva2000@yahoo.com

CIVIC CHARACTER CULTIVATION AS A BASIC VIRTUE WITHIN AND BEYOND MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article highlights the important role that educational institutions play in the civic life of their communities and in providing the experience of participation in the life of student communities. The article also defines the ways of implementing civic education in educational institutions with the aim of educating the young generation as active, informed and morally responsible citizens, who are assisted by the educational environment to understand that they are able to actively act and make a significant contribution to the development of their communities. An important goal of such an educational process is to strengthen the effective participation of students in the activities of the educational community. The research aims to stimulate further discussion of the role of educational institutions in civic education, as well as the importance and essence of civic character for a prosperous democratic society.

Educators create a positive learning environment in which students become active participants who practice tolerance and mutual respect. In this way, educators act as facilitators and participants in the educational process, who encourage students to observe civic virtues and motivate them to engage in active and constructive dialogue. Civic education provides students with the knowledge, skills and understanding to play an effective role in society as socially and morally mature citizens

in their communities. Civic education contributes to the spiritual, moral, social and cultural development of the individual, makes young people more confident and responsible both in the classroom and beyond. Civic education helps them become informed and critically thinking citizens who know their rights and are aware of their responsibilities. It aims to give them confidence and conviction that they can act together with others, have an impact on various situations and make a difference in their communities at local, national and global levels. Civic education helps students participate in the life of their educational institutions, as well as local, national communities and the wider world. It also encourages the study of economics, democratic institutions and values; different national, religious and ethnic identities; it develops the ability of students to reflect on issues and participate in discussions of urgent problems.

Key words: *civil, upbringing, values, character, mature, virtue, personality.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах глобалізації та масштабних соціальних, економічних і політичних змін у світі відродився поживлений інтерес до громадянства та громадянської освіти. Громадянство не є новою концепцією, скоріше це одна з найдавніших сфер людської культури, і багато стратегій, які використовуються для передачі знань, навичок і розуміння наступним поколінням, є такими ж усталеними. Попри наявні розбіжності щодо суспільних реалій, в яких відбувається громадянське виховання українських та зарубіжних студентів, можна виявити чимало схожих ознак, що покладаються в основу цього процесу. У цьому контексті актуалізується необхідність вивчення та узагальнення формування громадянських якостей особистості в умовах полікультурного суспільства.

Актуальність проблеми визначається активним обговоренням як громадянську освіту потрібно впроваджувати в навчальних закладах з метою виховання молодого покоління активними, поінформованими та морально відповідальними громадянами, яким виховне середовище допомагає зрозуміти, що вони здатні активно діяти та робити суттєвий внесок у розвиток своїх громад. Існують фундаментальні соціальні та моральні обов'язки, які лежать в основі виховання громадянства [16]. Адже насправді, «моральні цінності та особистий розвиток є важливими передумовами громадянства» [17, с. 11]. Не менш важливо визнати різноманітність поглядів на мораль і громадянство в демократичному житті сьогодення. Отже, вкрай важливим є стимулювання подальшого діалогу про роль навчальних закладів у громадянському вихованні, а також про важливість і суть громадянської свідомості для здорового та процвітаючого демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиліттями спостерігається підвищений рівень занепокоєння щодо того, як підготувати молодих людей до їхніх громадянських ролей і обов'язків у світі глобальних змін і посиленого взаємозв'язку. Визначення громадянства та ролі особистості в національному та глобальному контексті породжують широку дискусію серед зарубіжних та вітчизняних учених. Означену проблему сьогодні активно розробляють зарубіжні вчені Б. Аксфорд, Р. Баттістоні, А. Блер, Н. Вілсон, В. Гадсон, Е. Гелнера, А. Гіденс, Д. Гріффітс, Дж. Келлі, Д. Кер, Дж. Кін, Б. Крік, С. Куртіс, С. Маїле, Д. Редлавск, Р. Хагінс, Д. Хігер та ін. Серед українських науковців, які досліджували різні аспекти громадянського виховання, зокрема громадянське виховання української студентської молоді, слід відзначити

роботи І. Беха, М. Боришевського, О. Вишневецького, М. Євтуха, Т. Завгородньої, Ю. Завалевського, Л. Крицької, Т. Ліхневського, Н. Нікітіної, В. Плахтєєвої, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін.

Основні цінності громадянської освіти тісно перетинаються з навичками міжкультурної комунікації, які сформульовані в оновленому документі The Common European Framework of Reference for Languages [8]. Ця публікація знаменує собою важливий крок у роботі Ради Європи з мовної освіти, спрямованої на захист мовного та культурного розмаїття, сприяння багатомовній та багатокультурній освіті, зміцнення права на якісну освіту для всіх, а також посилення міжкультурного діалогу, соціальної інтеграції та демократії. Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі стало значним кроком у розвитку країни, але воно також передбачає відповідні зобов'язання щодо гармонізації освітніх стандартів та досягнення європейських норм і цінностей у сфері освіти [12, с. 300].

У широкому розумінні громадянство означає бути відповідальним та активним громадянином – виявляти інтерес до питань, які стосуються спільноти, держави чи світової спільноти, і діяти разом з іншими для досягнення узгоджених цілей для сталого розвитку глобального суспільства. У цьому контексті молоді люди можуть діяти як громадяни світу та зробити так, щоб їхні голоси були почуті. Громадянське виховання включене до цього широкого визначення – воно актуальне для кожного, незалежно від його правового статусу чи місця проживання, і є безперервним процесом, що триває впродовж усього життя [11, с. 496; 18].

Мета статті. Мета цієї статті полягає в тому, щоб висвітлити важливу роль, яку заклади вищої освіти відіграють у громадянському житті своїх громад і в забезпеченні досвіду участі у житті спільнот для студентів (включаючи досвід, наприклад, студентської групи та самого університету).

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні особливе значення надається терміну «громадянський», тому необхідно його розтлумачити та детально проаналізувати. Термін «громадянський» вказує на широкий спектр чеснот і характеру особистості, важливість усвідомлення національної ідентичності, а також соціальну прив'язаність людей до їхніх ширших спільнот [10, с. 112]. Крім того, термін «громадянський» є позитивним дескриптом, який включає громадянство та уявлення про свідомого громадянина. Це також стосується зв'язків усередині громад та між ними, через які

відбувається громадянське життя, і через які проявляються, переживаються та втілюються такі поняття, як демократія, лідерство, свобода, рівність і влада.

Як відомо, одна з головних цілей навчальних закладів полягає в тому, що вони формують особистість, виховують її характер і, якщо таке виховання налагоджене належним чином, то вони розвивають молодь як активних, поінформованих і морально відповідальних громадян [3, с. 356-358]. Важливі питання щодо такої роботи навчальних закладів включають зокрема, чи є громадянське виховання спланованим процесом, а не стихійним, та яку форму має таке виховання. Саме тому цілеспрямованість, планування та зрозумілість форм і мети є істотними основами для впровадження громадянського виховання в навчальних закладах.

Базовими для тлумачення громадянського виховання є розуміння тих громадянських чеснот, які дозволяють студентам бути активними учасниками своїх спільнот та брати участь у їхньому громадському житті, як у самому навчальному закладі, так і за його межами [1, с.190]. Отже, у широкому розумінні громадянські чесноти — це позитивні та стійкі риси характеру, які дозволяють студентам брати участь у громадському житті своїх спільнот на місцевому, національному чи глобальному рівні. У плюралістичному демократичному суспільстві громадянські чесноти допомагають молоді зрозуміти себе, розуміти інших і співіснувати з ними, а також дозволяють ефективно брати участь у діяльності різноманітних інституціях і організаціях політичного та громадянського суспільства, які становлять суспільне надбання та які існують поза безпосередніми родинними стосунками та стосунками з однолітками.

Формування та вираження громадянських чеснот є життєво важливими для процвітання особистості та суспільства, особливо тому, що вони дозволяють об'єднатися через діяльність з іншими, щоб зробити внесок у спільне благо та обговорити спільні інтереси. Крім того, громадянські чесноти впливають на те, як громадяни стикаються з основними політичними концепціями та процесами, включаючи демократію, а також легітимність, авторитет, представництво, рівність і владу. Важливі громадянські чесноти включають також наступні, але не обмежуються ними: ввічливість, служіння іншим, волонтерство, обізнаність та добросусідство. Ці громадянські чесноти справді можливі лише в спільнотах, які характеризуються довірою, турботою та справедливістю, і в яких громадяни мають критичну та рефлексивну свободу волі над своїм життям.

Громадянські чесноти – це не все, що вимагає громадянське виховання. Громадянське виховання – це ширший термін, який визнає, що інші категорії чеснот – найважливіші з них моральні та інтелектуальні чесноти – важливі для того, щоб бути свідомим громадянином. Хоча інколи їх розглядають як окремі галузі, філософські, концептуальні та освітні зв'язки між характером і громадянством можливі й необхідні, особливо якщо

потрібно визнавати та підтримувати свободу волі та потенціал студентів як активних і позитивних членів їхніх спільнот [9].

Крім того, студенти (як і всі громадяни) потребують важливих знань, розуміння та навичок, щоб їх демократична участь була поінформованою та ефективною, а також якщо вони хочуть зрозуміти себе та оточуючий світ. З цим тісно пов'язана необхідність того, щоб студенти мали доступ до широких і тривалих можливостей формувати, виражати та втілювати в життя свій громадянський характер за допомогою свого ж досвіду. Розтлумачена саме таким чином, громадянська свідомість стосується та включає обговорення: (1) зв'язку між моральними, громадянськими та інтелектуальними чеснотами, необхідними для свідомого громадянства; (2) зв'язки між особистістю та громадою; (3) важливість критичного мислення, рефлексії та дії в рамках соціальної, культурної і політичної структури та традиції; і (4) необхідність підтримки молоді у розумінні сучасного суспільства та розвитку знань, навичок і чеснот, необхідних для того, щоб зробити внесок у свої громади. Результатом розвитку громадянської свідомості, який стосується цих чотирьох пунктів, є зміцнення соціальної справедливості в мультикультурних і мультилінгвальних спільнотах.

Реалізація громадянської освіти у вищих навчальних закладах є складаним завданням, беручи до уваги численні сучасні невдоволення усередині суспільств та за їх межами (зокрема поляризація суспільства, фейкові новини, авторитаризм, апатія та ін.). У цьому контексті важливо підкреслити, що виховання громадянського характеру не є корекційною діяльністю, спрямованою на «виправлення» студентів, і тим більше на «виправлення» певних груп студентів. Навпаки, формування громадянської свідомості, необхідної для того, щоб бути свідомим громадянином, як і саме громадянство, слід розглядати як позитивну діяльність, яку здійснюють, виконуючи певну діяльність разом з іншими. Такий підхід надалі культивує важливі зв'язки та стосунки між громадянами, а також дозволяє обговорювати ідеї загального блага [6; 15] Дійсно, як зазначав ще Аристотель, соціальні та політичні спільноти необхідні, якщо люди хочуть формувати та виражати чесноти та, зрештою, процвітати, враховуючи, що хороше життя реалізується принаймні частково через нашу прихильність до інших.

Чесноти в основі формування громадянської свідомості, а також знання, міркування, емоції, стосунки та досвід, які їх підтримують, не слід сприймати як належне. Також не можна очікувати, що чесноти, необхідні для громадянського характеру, будуть розвиватися без ретельного, цілеспрямованого та систематичного виховання в навчальних закладах. З цих причин можливості й досвід, необхідні для формування та вираження громадянського характеру, є правом, на яке заслуговують і потребують усі студенти. Важливо також визнати, що не всі студенти мають однаковий доступ і рівні можливості розвивати свій

громадянський характер. Зусилля, спрямовані на формування громадянської свідомості в навчальних закладах, повинні працювати на залучення та включення всіх студентів справедливим і чесним способом, враховуючи, не в останню чергу, що громадянський характер є важливим для справедливих, прозорих та інклюзивних спільнот.

Впровадження громадянського виховання в навчальних закладах має бути спланованим процесом і найкраще, коли він поєднує чітке тлумачення, дії, критичне мислення і рефлексію для досягнення самостійного, мудрого судження. Як і у випадку з вихованням особистості загалом, де воно є пріоритетним для керівництва університету, викладачів та іншого персоналу, його можна культивувати як частину університетської етики та культури [13;14]. Підхід трьох складових «задіяний, обізнаний і прагнучий», пропонує корисну структуру для визначення різних стратегій і механізмів, за допомогою яких навчальні заклади можуть і роблять це, впроваджуючи громадянське виховання. Концепція «задіяний, обізнаний і прагнучий» до формування громадянської свідомості дає змогу університетам розвивати структурований і послідовний підхід у всьому навчальному закладі. Завдяки цьому підходу усі члени академічної спільноти (найважливіше студенти) можуть застосувати всі навички та досвід, що сприяє розвитку та вираженню громадянського характеру та формуванню громадянської свідомості [4; 14].

Основні аспекти підходу «задіяний, обізнаний і прагнучий» до формування громадянської свідомості:

1. *Громадянське виховання задіяне:* громадянські чесноти лежать в основі місії та візії університету, і вони чітко сформульовані в повсякденному житті навчального закладу як спільноти. У навчальному закладі існує чітке формулювання громадянського виховання, яке активно використовується університетською спільнотою та всередині неї та забезпечує основу для критичного осмислення та обговорення значення і мети громадянських чеснот і громадянської свідомості. Стосунки всередині навчального закладу є демократичними, а в студентів та викладачів підтримується сильне почуття приналежності до університетської спільноти, місцевої громади та далі за її межами національної спільноти.

2. *Громадянське виховання як процес навчання:* ключові концепції, які лежать в основі громадянського виховання, визначаються та досліджуються, і, як наслідок, тлумачаться та практикуються за допомогою активного та рефлексивного навчання. Навчання громадянського виховання відкриває студентам можливість брати участь в обговоренні проблем і справ, які стосуються їхнього життя як учасників навчального процесу та як молодих громадян. У підходах до викладання та навчання приділяється увага формуванню громадянської свідомості й такі підходи спрямовані на сприяння позитивного клімату в навчальній групі, обговорення та дослідницького навчання. Все це підкріплюється

основними знаннями, розумінням і навичками, необхідними для громадянського виховання, щоб бути поінформованими й обізнаними громадянами. Громадянська свідомість залежить від того, як студенти навчаються, а саме необхідне обговорення та діалог зі своїми однолітками, викладачами, родинами та іншими учасниками навчального процесу, всередині та за межами їхніх найближчих спільнот. Таким чином, громадянська освіта є частиною ширшого підходу до всього навчального процесу, який включає всі ці фактори, а також залучає різних учасників, зацікавлених у навчанні молоді для ефективного та відповідального громадянства.

3. *Громадське виховання прагнуче:* усім студентам надаються різні можливості для участі в різних видах діяльності, за допомогою яких вони можуть брати участь у розвитку громади разом з іншими, дізнаватися про інтереси та погляди інших, брати участь в обговореннях, волонтерити, співпрацювати з іншими, впливати на зміни та усувати несправедливість. Завдяки таким заходам та досвіду студенти можуть виробити звичку співпрацювати з іншими та для інших. Вони можуть також навчитися завдяки своїй демонстрації громадянського лідерства брати на себе відповідальність за свою власну громадську позицію та соціальні дії в питаннях, які хвилюють їх самих та їхні громади.

«Прагнучий елемент» громадського виховання є особливо важливим. З точки зору морального виховання в більш загальному плані, розвиток особистості «включає бажання розрізнити та вільно розвивати власний характер». Це включає в себе роздуми та, зрештою, планування та встановлення власних зобов'язань щодо формування характеру – тобто зобов'язань щодо чогось вартого» [5, с. 2]. Акцентуючи увагу на формуванні громадської свідомості, «прагнучий елемент» громадського виховання передбачає, що учні навчаються самостійності та розсудливості (відповідно до їхнього віку) у виборі тих видів діяльності та взаємозв'язків, які збігаються з їхніми власними цінними зобов'язаннями характеру [7]. Щоб бути справді освіченими та демократичними, ця автономія та розумне судження, які передбачають і розвиваються через обговорення, обов'язково залучатимуть студентів до належних роздумів над тим, у якій демократії вони живуть і хочуть жити в майбутньому [15].

Застосування підходу трьох складових «задіяний, обізнаний, прагнучий» до формування громадянської свідомості можливо правильно зрозуміти лише при належній увазі до взаємодії між навчальними закладами та громадами. Заклади вищої освіти здавна існували та діяли як формотворчі інституції всередині громад та для своїх громад. Університети потрібно ідентифікувати як спільноти самі по собі та активно діючі осередки в ширшій спільноті. Такий спосіб сприйняття університетів як власне спільнот і як активних учасників ширших спільнот є надзвичайно важливим і підіймає істотні проблеми про те, як громадянська свідомість культивується всередині навчального закладу та за його межами. Насправді цілком важливий

взаємозв'язок між (1) університетом як позитивною громадською спільнотою; (2) наскільки активну роль університет відіграє у своїх громадах та для них; і (3) університет, що надає молоді низку можливостей для активної участі у своїх спільнотах.

Зрозуміло, взаємодія університету із громадами не завжди проста. Заклади освіти повинні визначити та зрозуміти спільноти, частиною яких вони є, а також те, як вони можуть забезпечити, щоб їхня місія та участь охоплювали всіх у самій університетській спільноті. Варто зазначити, що існують значні ресурсні, матеріально-технічні та практичні обмеження, які перешкоджають тому, що є можливим для університетів і, зрештою, тому, що можуть отримати студенти.

Збереження національної ідентичності та демократичне вдосконалення включають повагу до цінності та гідності кожної особистості, а також ввічливість, толерантність, співчуття [18]. Фактично, коли студенти поєднують усе це, вони формують своє особливе ставлення до прав людини та рівності, що, безперечно, може рухати їхню націю до сталого миру та розвитку. Викладач може фасилітувати навчальний процес, обираючи відповідний зміст для навчання. Насправді такий зміст дозволяє студентам брати участь у серйозних дискусіях і дебатах щодо суттєвих соціальних локальних і глобальних проблем, що, безперечно, розвиває важливі навички, які вони можуть переносити за межі навчального середовища. Тож, підготовка студентів університету бути свідомими громадянами за допомогою ідеології громадянської освіти є далекосяжною освітньою метою [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Наше дослідження аналізувало формування громадянської свідомості студентів у закладах освіти. Позитивне навчальне середовище розвиває ефективне спілкування, основи медіаграмотності й навички критичного мислення, які ведуть до вищих академічних досягнень студентів. Вони поглиблюють культурне розуміння та покращують усвідомлення студентами власних цінностей і впевненостей, а це відображає космополітичний характер громадянського виховання в теперішньому мінливому світі. Спеціальна та цілеспрямована підготовка та підвищення кваліфікації викладачів й удосконалення їхньої професійної майстерності мають вирішальне значення для підтримки викладачів, які часто виступають взірцем громадянського наслідування для студентів. Це необхідна передумова у розумінні та підготовці до роботи освітянина, пов'язана з формуванням громадянської свідомості молодого покоління. Насправді ситуація є такою, що університетам, їхнім керівникам і викладачам потрібна підтримка, якщо вони хочуть ефективно впроваджувати громадянське виховання і робити це через стійкі взаємодії. Незалежно від того, чи забезпечується формування громадянської свідомості урядом, місцевими органами, громадськими організаціями чи родинним вихованням, розвиток громадянського виховання є обов'язком суспільства в цілому, і всі

суспільні інституції повинні сприймати цю роль серйозно та бути пильними щодо потреб і проблем, з якими стикаються університети. Лише тоді, коли всі інституції об'єднуються в колективні зусилля, роль навчального закладу у громадянському вихованні, у тому числі формуванні громадянської свідомості, буде повністю реалізована.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко Н. В. Формування громадянських цінностей через викладання іноземної мови: *матеріали Міжнар. наук. конф. «Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії»*. Кафедра лінгводидактики та іноземних мов ЦДПУ імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 15 лютого 2018 р. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 189–191.
2. Іваненко Н. В., Герасименко Ю. А., Костенко В. Г. Інноваційні підходи щодо модернізації філологічної освіти та науки України: відповідь на виклики воєнного часу. *Академічні Візії*. 2023. № 18. (online). DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7795088>
3. Растрігіна А. М., Іваненко Н. В. Педагогіка свободи в парадигмальному просторі сучасної освіти і виховання: монографія. Дніпро. 2021. 500 с.
4. Arthur, J., Fullard, M. and O'Leary, C. Teaching Character Education: What Works Research Report. 2022. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues, [Online], Available at: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Research%20Reports/TeachingCharacterEducation_WhatWorks_ResearchReport.pdf
5. Arthur, J. and Kristjánsson, K. (2022). Some Clarifications on 'Character Sought' as an Essential Part of Character Education. Insight Series. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues, [Online], Available at: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/insightseries/JAKK_CharacterSought.pdf
6. Arthur, J., Kristjánsson, K. and Vogler, C. (2021). Seeking the Common Good in Education through a Positive Conception of Social Justice. *British Journal of Educational Studies*. V. 69 (1), P. 101-17.
7. Callan, E. (2004). *Creating Citizens: Political Education and Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press. 262 s.
8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (2022), [Online], Available at: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>
9. Crick, B. (2005). *Essays on Citizenship* (1st ed.). London, Continuum. 222 s.
10. Іваненко Н. (2017). Education for democratic citizenship: teaching virtues and values. *Scientific proceedings: Pedagogical Sciences*. Kropyvnytskyi. V. 152. P.110-113.
11. Іваненко Н. (2018). Educating global citizens at a foreign language class. *Scientific proceedings: Philological Sciences*. Kropyvnytskyi. V. 165. P.495-500.
12. Іваненко, Н., Boiko, A., Fedorchuk, L., Panchenko, I., & Marieiev, D. (2023). Development of educational policy in Ukraine in the context of European integration and digital transformation. *Revista Eduweb*. 17(2). P. 296-305. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.25>
13. Jubilee Centre for Character and Virtues. (2019). Statement on Civic Virtues in the Public Domain, Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Civic%20Virtue%20Statement%20FINAL.pdf>

14. Jubilee Centre for Character and Virtues. (2022). The Jubilee Centre Framework for Character Education in Schools Third Edition. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/framework>

15. Peterson, A. (2020). Character Education, the Individual and the Political, *Journal of Moral Education*. V. 49 (2), P. 143–157.

16. Peterson, A., Civil, D., McLoughlin, S. and Moller, F. (2022). *Schools, Civic Virtues and the Good Citizen*. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Research%20Reports/SchoolsCivicVirtueandtheGoodCitizen_ResearchReport_Accessible.pdf [Accessed: 14 March 2023].

17. Qualifications and Curriculum Authority. (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools (Crick Report)*. London, QCA.

18. Rastrygina, A., Ivanenko, N. (2023). A Pedagogy of Freedom as a Viable Basis for Implementing Gender Equality in Ukraine's Educational Institutions. *International Review of Education*. V.69(1-2). URL: <https://doi.org/10.1007/s11159-023-09995-9>

REFERENCES

1. Ivanenko, N.V. (2018). Formuvannya hromadianskykh tsinnostey cherez vykladannya inozemnoi movy [Formation of civic values through teaching a foreign language]: materialy mizhnar. nauk. konf. «Inozemna mova u profesiyniy pidgotovtsi spetsialistiv: prublemy ta strategii». Kafedra lingvodydaktyky ta inozemnykh mov CDPU imeni Volodymyra Vynnychenka, Kropyvnytskyi, 15 liutogo 2018. Kropyvnytskyi: RVV CDPU im. V.Vynnychenka. S. 189–191. [in Ukrainian]

2. Ivanenko, N., Gerasymenko, Yu., Kostenko, V. (2023). Innovatsiyni pidhody szhodo modernizatsii filologichnoi osvity ta nauky Ukrainy: vidpovid' na vyklyky voiennoho chasu [Innovative approaches to the modernization of philological education and science in Ukraine: a response to the challenges of wartime]. *Akademichni Vizii*, 18. (online). DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7795088> [in Ukrainian]

3. Rastrygina, A., Ivanenko, N. (2021). *Pedagogika Svobody v paradygmal'nomy prostori sychasnoi osvity i vyhovannya [Pedagogy of Freedom in the Paradigm Space of Modern Education and Upbringing]: monografiya*. Dnipro. 500 s. [in Ukrainian and English]

4. Arthur, J., Fullard, M. and O'Leary, C. (2022). *Teaching Character Education: What Works Research Report*. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Research%20Reports/TeachingCharacterEducation_WhatWorks_ResearchReport.pdf

5. Arthur, J. and Kristjánsson, K. (2022). Some Clarifications on 'Character Sought' as an Essential Part of Character Education. *Insight Series*. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/insightsseries/JAKK_CharacterSought.pdf

6. Arthur, J., Kristjánsson, K. and Vogler, C. (2021). Seeking the Common Good in Education through a Positive Conception of Social Justice. *British Journal of Educational Studies*. V. 69 (1). P. 101–117. [in English]

7. Callan, E. (2004). *Creating Citizens: Political Education and Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press. 262 s.

8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (2022). [Online].

URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> [in English]

9. Crick, B. (2005). *Essays on Citizenship* (1st ed.). London, Continuum. 222 s. [in English]

10. Ivanenko N. (2017). Education for democratic citizenship: teaching virtues and values. *Scientific proceedings: Pedagogical Sciences*. Kropyvnytskyi. V. 152. P.110–113. [in Ukrainian]

11. Ivanenko N. (2018). Educating global citizens at a foreign language class. *Scientific proceedings: Philological Sciences*. Kropyvnytskyi. V. 165. P. 495–500. [in Ukrainian]

12. Ivanenko, N., Boiko, A., Fedorchuk, L., Panchenko, I., & Marieiev, D. (2023). Development of educational policy in Ukraine in the context of European integration and digital transformation. *Revista Eduweb*. 17(2). P. 296–305. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.25> [in English]

13. Jubilee Centre for Character and Virtues. (2019). *Statement on Civic Virtues in the Public Domain*, Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Civic%20Virtue%20Statement%20FINAL.pdf> [in English]

14. Jubilee Centre for Character and Virtues. (2022). The Jubilee Centre Framework for Character Education in Schools Third Edition. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/framework> [in English]

15. Peterson, A. (2020). Character Education, the Individual and the Political, *Journal of Moral Education*. V. 49 (2), P. 143–157. [in English]

16. Peterson, A., Civil, D., McLoughlin, S. and Moller, F. (2022). *Schools, Civic Virtues and the Good Citizen*. Birmingham: University of Birmingham, Jubilee Centre for Character and Virtues. [Online]. URL: https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/Research%20Reports/SchoolsCivicVirtueandtheGoodCitizen_ResearchReport_Accessible.pdf [Accessed: 14 March 2023]. [in English]

17. Qualifications and Curriculum Authority. (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools (Crick Report)*. London, QCA. [in English]

18. Rastrygina, A., Ivanenko, N. (2023). A Pedagogy of Freedom as a Viable Basis for Implementing Gender Equality in Ukraine's Educational Institutions. *International Review of Education*. V.69 (1-2). URL: <https://doi.org/10.1007/s11159-023-09995-9> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІВАНЕНКО Надія Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, науковий співробітник факультету освітніх технологій Оксфордського університету.

Наукові інтереси: вища освіта, порівняльна та міжнародна освіта, громадянське виховання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

IVANENKO Nadiya Victorivna – PhD, Associate Professor, Department of Germanic Languages, World Literature and Teaching Methodology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Visiting Academic, Department of Education, University of Oxford.

Scientific interests: higher education, comparative and international education, civil education.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2023 р.